

„Az én vezérem is a bensőmből vezérel”

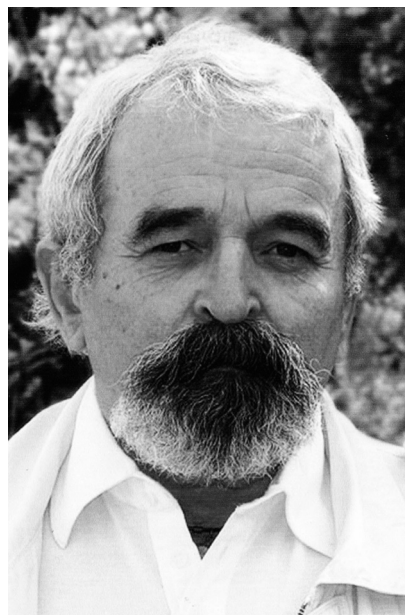
Beszélgetés Király Lászlóval

Király László sokágú lírikusi, prózaírói, műfordítói munkássága szellemi sugárköreiből és művészi gazdagságában egyaránt lebilincselő erővel kapcsolja össze az erdélyiség változatos ihlet- és jelentéstartalmaival az egyetemes magyar irodalmi és modern világkultúráis ösztönzések tágasságával, frissítő szemléleti és poétikai eredményeivel. A Kolozsvárt élő költő a hatvanas évek derekán induló második Forrásnemzedék tagjaként kezdettől egyszerre kötődött a sorsérzékeny közösségiség transzszilván hagyományközegéhez, s a távlatos modernség személyiségfelfzabáló törekvéseihez. Olyan utakat nyitott meg, amelyeken sajátos, különleges dimenziókban érintkezhet, szervesülhet klasszicizáló, elégikus formamivesség és avantgárd vagy anti-lírai, alustilizáló formabontás, szenvedélyes élményi vallomások és áttételező posztmodern szerepjáték, vagy éppen bölcséleti igényesség és ironikus-groteszk regiszterkeverés. S ha irodalom- és stílustörténeti értelemben igen beszédes ez a karakteres sokszínűség, konkrétan, a *Helikon* folyóirat szerkesztői posztjáról is széles (s így nyilván inspiratív) rálátás nyílik társakra és korszakokra, elődökre és utódokra, különféle költészeti irányokra és változásokra.

– Kedves László, neked már szülőföld-élményed is sokrétű. Mert számodra a szülőföld „elsősorban nem térbeli, hanem időképződmény: »végtelen« s »véges« nyúlványokkal” (Cs. Nagy Ibolya), s „az idő dimenziójában feltérképezhető, földrajzi határokat nem ismerő eszmei szülőföld” (Cs. Gyimesi Éva) tradícióból merítesz. A gyakori költözésekkel tarkított sóvidéki, Küküllő és Nyárad menti gyermekkor, a diákélet, a szovátai líceum emlékei eleve változatosak lehetnek – és idillikusra egyáltalán nem egyszerűsíthetők. Mégis, a szellemi-kulturális otthonvilág, a székelyföldi tájhaza, a szülői – tanító édesapától származó – értékörökség összetettsége miféle egységes vagy általános tapasztalatokkal vértetett fel, milyen – az esetlegestől, a konkrétumtól akár mennyire is eloldozódó, az egészhez ugyanakkor elidegeníthetetlenül kötődő – lelkiületre nevelt? Milyennek láttad a székely falut akkor, és milyennek érzed ma most? Jársz-e gyakran Sóváradoon?

– Induljunk a kályhától: nem csak „járak” Sóváradoon, hanem itt is lakunk a feleségemmel, amikor több időt töltünk távol Kolozsvártól. Most, hogy a falusi világ egyre inkább elnéptelenedik Európának ezen a táján is, mind több külföldi vetődik errefelé, nyaralóházakat keresve megvételre. Sóvárado is felfedezték, érthető módon, hisz országút mellett fekszik a falu, félúton Marosvásárhely és Székelyudvarhely között, Szováta szomszédságában. Annak idején római castrum állt a helyén, itt húzódott a birodalom határa.

A szülőházam ma is ép, szívesen fogad bennünket, a mestergerendáján ez áll szép véséssel: *Egység Békesség Ezer Nyolczszáz Nyolczvan Ötödik Évben Július havában épült Vass Márton, neje Kacsó Krisztina, fajok Vass Dénes*. Ez a Vass Márton volt az ükapám, és a szöveg terjedelméből is sejthető, hogy nem kunyhót épített magának és utódainak. Alig megy el a kapunk előtt olyan

kiránduló, főképpen külföldi, aki le ne fényképezne a valóban mutatós épületet, én pedig tréfásan nyugtatom aggodó szomszédaimat, hogy tulajdonképpen nem a házat fényképezik, hanem *az én szülőházamat*, melyet soha nem fogok idegen kézre juttatni. Annál inkább nem, mert az egész családomból, minden felmenőmet is ideértve, egyedül én születtem ebben a házban, s még az sem lehetetlen, hogy ugyanabban az ágyban, amelyikben most alszom. És ebben a házban állt, helyi szokás szerint, amikor eljött az ideje, minden előttem elhalt családtagom ravatala. Itt sohasem vagyok egyedül, ez az én eredeti otthonom, melyet az egyszerűség kedvéért, vagy hogy jelezhessem milyenségét és jelentőségét, *birodalomnak* vagy *támaszpontnak* mondom. Nem árt, ha van ilyen az embernek. Itt korán megtanulhattam, anélkül, hogy tanítottak volna rá, hogy dolgozni – jól dolgozni és értelmesen – nagy tisztesség és öröm, valamint azt is, hogy becsületesnek lenni nem olcsó mulatság, de alighanem legerősebb fegyverünk. Az őseim mindenike épített és gyarapított „tehetsége” szerint, s magamat sem számítom a lazálók, a herdálók közé. Nyugodtan alszom a házukban, mert a magam választotta

IV. osztályos tanuló

munkát jó szívvel végzem, vállalt kötelezettségeimet nem tekintem nyűgnek. A kívülről rám kényszerített szabályokat azonban igyekszem semmibe venni, még ha árat is kell időnként fizetni érte. Az én vezérem is a bensőmből vezérel – hogy az igazán jelentős költői gondolatot idézzem –, azonfelül még Skorpió is vagyok, akit nem érdemes és nagyrészt esélytelen próbálkozás bármire is kényszeríteni.

A családom sohasem *tanított* semmire, csak igen bölcsen „engedte”, hogy tanuljak tőlük, példát vegyek róluk. Szerencsére volt kiről. Nem lehetek túlzottan elégedetlenségem velem, mert zsenge koromtól megengedték, hogy velük, közöttük dolgozzam. Lényegében minden falusi tevékenységhez értek még ma is – ez az, amit észrevétlenül csempészett útravalóim közé a szülőföld. Hogyne volnék hű hozzá, amikor ez a hátszágom, más szóval az alap, amire építhettem mindent, ami csak az erőmből tellett. Tanulni is lehetett, különösképpen az apámtól, aki református kántortanítóból lett magyar-történelem szakos tanár. Vele úgy lehetett vitatkozni, mint egy valódi hitvitázóval, történelemről, irodalomról, akármiről. Ráadásul Oroszlán volt, s ugyanazon a napon született, amelyiken a nejem, ki szintén és valóban Oroszlán. Ha

hárman vitára adtuk a fejünk, Édesanyám nem győzött könyörögni: – Hagyjátok abba, a Jóisten megfizeti, az egész falu hallja.

K. L. senior – az apám – imádta a sakkcsatákat, és halálba kergette az ellenfeleit, mert sohasem egyezett ki döntetlenben, sohasem adta fel, az utolsó lépésig harcolt. Annak idején nagyon szegényen mezítlábra húzott foltozott bakancsban került papi segítséggel a nagyenyedi Bethlen Kollégiumba, ahol sanyarú küzdelmek közepett, de boldogan és jórészt eminens tanulóként elvégezte a tanítóképzőt. Minden vágya az volt, hogy szülőfalujában szolgálhassa szó szerint imádott népét. S tehetne volna zavartalanul, mert ebben a házban, amelybe végül is „beházasodott”, megbecsülték a tudását, a munkabírást, a tisztességét. Lett levételező, énekkar- és tánccsoport-vezető és szervező, mikor mit tartott legfontosabbnak; nyughatatlan és tevékeny ember volt. Az ilyeneket azonban sem a lusták, sem a tehetetlenségűek, sem a buták vagy hozzá-nem-értők nem szeretik, így hát az egyházi iskolák államosítása után a sehonnanból hirtelen előbújt elvtársak rögvést elhelyeztették őt Sóváradról. Az elvtársak nem szerették, ha az emberek túlságosan otthon érzik magukat valahol. A Nyárádméntére kerültünk, afféle száműzetésbe, ámde K. L. seniornak ott is menten „lett” énekkara, tánccsoportja. Jelképesen bár, de ott is otthon voltunk. Gyermekkorom legfogékonyabb éveit ott. 1956-ban tértünk vissza Sóváradra, ám ez csak úgy válhatott valósággá, hogy Vass Dénes nagyapám – évekig tartó *kulák*-ság, teljes kifosztás és a Duna-Fekete-tenger csatornánál töltött kényszermunkás „üdülés” után – végül megadta magát és beállt a kollektív gazdaságba. Azelőtt községi bíró volt, a falu előtt

volt tekintélye, így hát érthető a hatalom fondorlata, mellyel épp vele akarták – elsőként! – aláírni a belépési nyilatkozatot. Vass Dénes azonban azt mondta: – Ha én aláírom, sokan követik a példámat, s ha minden balul üt ki, joggal vernek agyon. Nem írta alá. Ők pedig jöttek s fegyverek árnyékában elvitték V. D. lovait, marháit, szekereit, mindent, s ha már úgyszincs mivel dolgozni, hát elvették a földjeit is. A család tagjai felváltva örködtek, nehogy felkösse magát.

Ennyit az én szülőföldemről, most, itt. A szülőföld azonban változik az idők folyamán: először csak egy házat jelent, udvart, egy utcát, falut, egy tájegységet, országot netalán, s akinek szerencséje van, hazát is. Aszerint, hogy honnan vagy milyen magasból tekintünk le vagy vissza rá. Gyönyörű egyszer s mindenkor, de különösképpen e földi létünk elején, s hogy egyik lengyel költőbarátunkat idézzem: csak később kezd fájni. Néhai főszerkesztőm rosszállón kérdezte meg valamelyik írásom kapcsán: – Mi bajod van neked állandóan ezzel, ami itt van? – Hát nekem *az* a „bajom”, amiről itt néhány szót ejtettem. Ma is.

A „szellemi” szülőföldet pedig kényszerűségből alkotja meg magának az ember, de legalább bánthatatlanná válik, aki illet képes teremteni. Az „eszmei” jelzőt nem használnám, az eszméket általában sikerül lejáratni, a szellemet nem. A szellemi szülőföldemen verhetetlen vagyok és szabad, azt nem lehet megcsúfolni és elfoglalni. Egy helyütt így fogalmaztam: itt semmivé válnak a vallatóim. (Akikből akadt jónéhány az idők során.) A hatalom pedig – saját tapasztalatom is ez – attól gorombul be, lesz paranoiás leghamarabb, hogy képtelen ellenőrizni a gondolatot, s nincs módja uralkodni szellemi szülőföldünkön

akkor sem, amikor a fizikait vagy földrajzit már meggyalázta, tönkretette, netalán elvette tőlünk.

Állok a sóváradai ház előtt és azt mondom: vannak, akik meghaltak, akik elmentek, de ennek ellenére mi mind itt vagyunk. És ez a birodalom, amelyről beszéltem.

A szovátai diákevek egyszerűen felejthetetlenek voltak, na bumm, tele szerelemmel, „örök” barátságokkal és valódi romantikával. Iskolánk épületének új szárnyait szó szerint a saját kezünkkel építettük. A líceum egy évvel azelőtt létesült, a tanári kar nagyrészt falusi iskolák tanítóiból, tanárainból verbuválódott. Ők neveltek bennünket, ám oly csekély volt köztünk az életkorbeli különbség, hogy mi is kénytelenek voltunk nevelni őket. „Szüzek” voltunk, iskoláknak még bár egy kicsike, kezdetleges információs – magyarán besúgó – hálózata sem volt, azt is ki kellett építeni, mondhatnám: a szemünk láttára. Akkori feljegyzéseim szerint engem is megpróbáltak beszervezni egy kezdetleges, de indításnak épp megfelelő jelentgetősdibe, ám nem voltam vevő az efféle ajánlatokra – már akkor sem. Az akció adatai azonban a birtokomban maradnak, nem dobom szemébe a füzetecskét. Amikor pedig a ballagásunkra került sor, ösztöntisztelt, sőt szeretett osztályfőnökünk így szólt hozzám: – Király, te úgyis folyton írsz, a verseidhez nem értek, de most írd meg a búcsúztatót az osztály nevében.

Boldogan megírtam, szívemből, rövidke művem – ez volt az első felkérésre írt munkám, s azóta is

csak hasonló felkérésekre mondtam igent nagyritkán –, ám miután a magas igazgatóság is látni kívánta az eredményt, alkotásom mögött örökre bezárult az iroda ajtaja. Így hát föl sem olvashattam azt. Szerencsémre – mondom utólag –, hiszen csupán a tanárainknak mond-

A költő szülei a sóváradai ház előtt

tam köszönetet pár lírai szóban, de végzetesen elfelejtettem kifejezni forró hálánkat a pártnak, a kormányoknak, a tartományi tanfelügyelőségnek, s ami nem volt olyan nagy hiba: az egész béketábornak. Sebaj, akadt rá vállalkozó, lehet: már ekkor megúsztam valamit.

– *Korán, tízéves körüli iskolás korodban már verseltél, majd kötetet terveztél, sőt regényt és vígposzt írtál; honnan jött az indíttatás, az el-tökéltség, kiket, milyen mestereket szerettél volna követni, és voltak-e bátorítói, segítők tanáraid?*

– Tízéves lehettem, amikor Incze Dénes barátom anyanyúlja szerencsésen megkölykezett, ahogy ezt Nyárádmentén mondták, s a sok nyúlfi látványa életemben először versre ösztökélt. Ekkor támadt első irodalmi vitám is: a tanító néni szerint a kölykezik kifejezés nem való költeménybe, parlagias! Tessék azt írni: ellik. Azóta tudom, mily szigorú az irodalombírálat, s hogy mennyire kell engedni neki. Az *ellik* ige azonban hiányzik az általam legkedveltebb ötezer magyar szó közül.

Családunkban az írott szónak igen nagy volt a becsülete. Dédapámat ha nem is könyves, de olvasó embernek mondhatom. Eszmélésem óta tudom, hogy az írott szó varázslat és rettenthetetlen hatalom, a könyv pedig szentség. Az alkotás, a vers, a mese, a jól kialakított történet, a hadifogoly-legendák bővületben tartottak engem. Király nagyanyám, a gyönyörű kis cinege-asszony, számtalan mesét, verset, mondókát tudott, és boldogan mondta nekünk őket, némelyikre ma is emlékszem. – Gyere, Lacókám –

hívott, s amíg a verset mondta, simogatta a fejem. Ez a két dolog mai napig együvé tartozik, ha jó verset olvasok vagy hallok. (Vagy írok). Édesapám, mint enyedi diák, természetesen verseket is írt, naplót is, élete végéig nem hagyta abba, szerencsémre. Ady-frizurát viselt, a költő hű rajongója volt, s ezt a rajongást én is örököltem. Hamar és boldogan jártam ki a Petőfi–Arany iskolát, megértve, hogy csodálatos, ronthatatlan, nagy igazságokat és magaslatos gondolatokat feltáró világba jutottam, melyből – sejtettem – soha-

(Saszer Géza felvétele, 1964)

sem fogok elkíváncozni. Így lettem szerelmese a történelmünknek, s feltétlen tisztelője valódi nagyjainknak. Ady pedig egyszerűen – mondhatnám: természetesen – megpecsételte a sorsomat. Összes költeményeinek piros fedelű kiadása máig óvott kincseim közé tartozik. Ady bővölte belém, hogy nem kötelező kicsinek lenni. Szándékban pedig egyenesen életveszélyes. Aki arra ösztökél bennünket, hogy tanuljunk meg kicsik lenni, csak annyit bizonygat, hogy ő maga kicsi, képtelen a nagyság, a magasztosság közelébe férközni. Fél. Sejttem: Ady költészete akkor is döntő hatással lett volna rám, ha sohasem írok verset.

Mestereim, segítő tanáraink nem voltak, nem is lehettek. Szóvatán akkoriban ketten írtunk verset tudtommal: egy egészségügyi középáder, ki az orvosi rendelő faliújságján szokta közzétenni műveit – és alulírott. Ő volt az első sikeres költő, akivel találkoztam. Egy ízben azt is bevallotta nekem bizalmasan: ő már tudja, mi a *szimbólem*. Ez is lett a csúfneve. A tanárainkról gyanítom: tudni sem óhajtották, hogy valamelyik diákjuk effélével foglalkozik. Utólag értem őket. Bármelyik ablakon is néztek ki szűkös életükből: vagy ötvenhat felhőit, vagy ötvenhat csillagait látták. Tanácsos volt hallgatni.

– *Kolozsvári egyetemistaként közölted első verseidet az Ifjúmunkásban és az Utunkban, meghatározó egyénisége lettél a legendás Gaál Gábor irodalmi körnek. A Forrás-generáció második hullámát képviseltétek, s ahogy a Marad a láz?, Gálfalvi György nevezetes interjúkötetének tanúsága szerint később, a hetvenes évek végén is vallottad, eszményeiteket soha nem árultátok el: „Bármennyire is fellengzősen hangzik: vagy tudatosan, vagy tudat alatt, de teljes természetességgel egy kötöttségektől és előítéletektől mentes irodalmi közélet megteremtéséhez akartunk hozzájárulni”. Röstellnivaló nélküli bátor szókimondásokat „szabadcsapatként”, majd „magányos portyázóként” is szült elég galibát az irodalompolitikai játéktérben; kik támadtak és kik álltak akkoriban mellettek az idősebbek közül? És milyen veszélyeket jelentett a kompromittálhatatlan költői szó?*

– Amikor első ízben láttam meg kinyomtatva a nevemet a saját verses fölött, ájulás környékezett. Egy-két órányi ideig kétségtelenül a kolozsvári Fötér fölött lebegtem az áprilisi reggelen, s ez a pénteki nap minden kétséget kizáróan megváltoztatta további életemet. Apropó péntek. Péntek esténként tartottuk

az általad legendásnak nevezett Gaál Gábor-kör összejövetelét. Mivel először az Utunkban jelentkeztem, majd később e lapnak lettem a szerkesztője és legtöbbet közlő szerzője – így a legtöbb írásom pénteki napon jelent meg. A születésem napja is péntek, s ezen a napon ismertem meg Katona Éva színművésznőt, épp a G.G.-körben, s miután ő lett a feleségem, volt olyan előzékeny, hogy elsőszülött gyermekünket is pénteken hozta világra, holott már két nappal előbb bevitték őt a szülészetre.

Hogy ki volt – vagy volt-e valaki – meghatározó egyénisége a G. G. Körnek, arról nekem aligha lehet mondanivalóm. Tény, hogy a második Forrás-nemzedéknek – később – elnevezett „banda” színrelépésével a köri résztvevők száma gyorsan és látványosan megsokszorozódott. Nem volt ritka a 40–50-es létszám, de volt olyan est is, melyen 80-an jelentek meg, s már nemcsak írással próbálkozó egyetemi hallgatók jöttek össze hetente, de nyomdászok, tanárok, középiskolás tanulók, munkások érezték úgy, hogy érdemes megjelenni fészületlen és szókimondó vitáinkon. Demokrácia volt a körben, s ez nyilvánvalóan gyanút keltett a hivatásos gyanakvó szervek soraiban. Nem volt nehéz dolguk, mert semmi sem titokban történt, ám jól jött nekik, hogy akadt olyan, abszolút hatalomnak számító magyar író, akivel bátran szembeálltunk valamelyik körüli ülésen, s akinek a környezetéből aztán útra is kelt a szükséges feljelentés ellenünk. Minket nem románok jelentettek fel. S amit te galibának nevezel, az annyit jelentett, hogy házkutatások következtek, elhurcolások, hetekig tartó vattatások a szekuritátén, meg ehhez hasonlók. Egy adott pillanatban kétségessé vált, hogy a „banda” – Apáthy Géza, Farkas Árpád, Király László, Magyarai

Lajos, Molnos Lajos – egyáltalán befejezheti-e egyetemi tanulmányait. Végül a kirúgást megúsztuk, talán mert végzősök voltunk, ellenben kíméletlenül szétszórtak bennünket a négy égtáj felé. (Utólag szólnék még egy főbenjáró bűnünkről: újra életre keltettük, engedély nélkül, a lényegében betiltott magyar nyelvű egyetemi színjátszást. Világ-ősbemutatót tartottunk: előadtuk Bolyai Farkas *Párisi per* című drámáját. Itt aztán [a produkcióban!] valóban én voltam a férfi főszereplő, ám ha közölhetnék itt a „jádzó személyek” névsorát, joggal lehetne megdöbbenni azon: micso-da elit csapat csetlett-botlott akkor a színpadon!)

Szétszórtak bennünket, megvonták közlésjogunkat, zsarolták barátainkat s barátnéinkat, de a kérdésre válaszolva – kik álltak akkoriban mellénk az idősebbek közül? – hálával és jóérzéssel kell emlétenem a Bodor Pál, Domokos Géza, Balogh Edgár, Lászlóffy Aladár, Csehi Gyula, Fodor Sándor nevét.

Mivel az volt a szándék, hogy az egyetem elvégzése után az Utunk alkalmaz szerkesztőként, de ez lehetlenné vált – így Felsőbányára kerültem tanárnak, engem egészen meghatóan fogadó baráti körbe, akik közül néhányan, ördög tudja honnan, hallottak valamit a kalandjaimról, s annál büszkébben fogadtak – tanárok, orvosok, bányászok – maguk közé. Hálásan gondolok rájuk, emlékezetesen szép száműzetést biztosítottak nekem. Végül aztán Kántor Lajos döntött úgy, hogy fűtyül a szilenciumomra, és egyszerűen közölte a Felsőbányán írt vers-

ciklusomat. Domokos Géza meg 1968-ban simán alkalmazott az Előre című lap kolozsvári tudósítójának. Közben 1967-ben Bukarestben gond nélkül megjelent az első verseskötetem. Mindebből csupán arra tudok következtetni, hogy elhallgattatásunk is szintiszta kolozsvári magyar „találmány” volt. Ami a kompromittálhatatlan költői szót illeti: az mindig veszélyt jelentett. Vagy arra, aki írta, vagy arra, akinek címezték – vagy mindkettőjükre. De hát ez benne van a pakliban, nincs menekvés.

– *Első verseskötetedhez, az 1967-es Vadásztánchoz Lászlóffy Aladár fűzött méltató ajánlást (a „világ kozmikussá tágulásával nyert új gondolati egyensúlyt”, a „mindenidejű jelent” emlegetve),*

Szilágyi Domokos írt róla az Igaz Szóban, Kántor Lajos és Láng Gusztáv 1971-ben megjelent irodalomtörténeti áttekintése pedig máris megállapította, hogy olyan „teremtő igénnyel és öntudattal” jöttél, mint Lászlóffy Aladár a megelőző évtizedben. S hogy nemzedékedből Te váltál „elsőként egyéniséggé”, „a korszerű hatásokat sajátjává hasonító alkotóvá”, „népi” és „urbánus” befolyásokat, József Attila-i és kassági hatásokat művészileg természetesen, egyszersmind tudatosan összeépítő, szintézisigényű költői személyiséggé. (S ezt Kántor Lajos a Romániai Magyar Irodalmi Lexikonban is megismétli.) Korabeli kritikusaidd tehát egyfelől kiemelkedő, másfelől a jellegzetes nemzedéki vonásokat sűrítő tehetségedet

dicsérték. Hogyan élted meg ezt a gyors sikert, majd a diák- és a pályakezdő íróbarátságok átalakulásának folyamatát; például hogy te hamar Kolozsvárt lettél szerkesztő (1968-tól az Utunknál), míg a többiek (Farkas Árpád, Magyar Lajos, Csiki László, Vári Attila, Czegő Zoltán és mások) Sepsiszentgyörgyön fémjelezték a helyi Megyei Tükört?

– Ezt a kérdést képtelen vagyok számomra megnyugtató módon értelmezni. Eddig nem tudtam róla, hogy gyors sikerben volt részem. Mihez képest gyors? Hogyan mérhető ez? Milyen a lassú siker? Egyáltalán: mi köze a költészetnek a sikerhez? Ha azt mondják rólam, hogy sikeres író vagyok, menten gyanút fogok és hasonlítgatni kezdem magam más pá-

Kányádi Sándorral a kolozsvári Főtéren (Saszer Géza felvétele, hatvanas évek eleje)

lyatársakhoz, ami meglehetősen nemtelen és valójában hasztalan szokás. Én sokat sportoltam, s tudom, hogy a gól siker, futóversenyen az első hely kiváltképpen az, de a versről valahol elhangzó vélemény?! Az elismerés mindig jól jön, mert annak igazolása, hogy megértették, amit mondtam, írtam, tettem. Elértem a célokat. Nyilván én is ismerem szerzőt, akinek pontos kimutatása van arról, hányszor jelent meg nyomtatásban a neve, hányszor, hányan, kik és mit írtak róla. E témáról az ilyenek tudnak s szeretnek beszélni, meggyőzően, mindenütt, és sokat. Sajnálom, de a siker semmiben sem befolyásolta írói munkámat. Még „menő” dolgokat sem kívántam írni soha. Ellenben büszkén végzem azt, amit szükségesnek vélek, ahhoz, hogy felépíthessem, amit építeni akarok. Mondjuk, egy várat. Ami megvéd engem és titeket, s ahol együtt jól érezzük magunk. Node, miként hangzana ez: K. L. nagy sikereket ért el várépítésben? Életműve létrehozásában. A versírásban. Írói pályájának kiteljesítésében???? – A sikervágy a hatalomvágy édestestvére. Emlékeztetlek Nagy László szavaira, amelyek egy hasonló interjú végén hangzottak el: Hatalomra soha nem vágytam. Versemben hatalom van. Aláírom.

Barátságok. Íróbarátságok... Sosem barátkoztam senkivel azért, mert ő író, labdarúgó, pártvezér, kém vagy útonálló, holott bármelyikkel ezek közül kerülhetnék baráti viszonyba. Sok középhasúgarú barátságot ápolok. Ezek igen jók és gondmentesek. Barátaim között van fafaragó, nyomdász, filmrendező, kereskedő, bokszoló és órásmester és minden egyéb. Van barátaim, akik írók, de íróbará-

taim nincsenek. Mint író, egyedül érzem magam, hálistennek. Szomorúan, de bölcsen nyugtázom: igazi, nehéz, ingathatatlan, mindenké-

Katona Éva „először” (1965)

lőtti barátja egy-kettő ha lehet az embernek – de néha évekig, vagy soha sincs egy sem.

Egykori közös indulásunkra gondolva, jóérzéssel mondhatom, hogy nagyszerű, remek bevonulást rendeztünk. Jó volt egymás jelenlétét érezni. Erőt adott a csapat. Szerencsés dolog bármely művészeti ágban így indulni. És én igen-igen szerencsésnek érzem magam. Viszont nem vagyok öntudatlan alkotó, és elég korán el tudtam dönteni, hogy mire szánom az életem, ha csak valamilyen külső erőszak meg nem gátolja a cselekedeteimet. A kezdő csapat apadni kezdett, aztán maradt egy Farkas–Király–Magyari-ként emlegetett hármasiker, de ez már az irodalomkritikusok műalkotása volt, hogy jobban tudjanak tájékozódni a pályán. Valljuk be: a *csapat* szép volt, a *csapat* természetesen alakult

ki, a *csapat* megtette kötelességét, és megszűnt, a világ rendje szerint. Az a szép benne, hogy volt.

Különben a nemzedékemből mai napig jó barátságban vagyok Farkas Árpáddal, Molnos Lajossal, Gálfalvi Györggyel, Csiki Lászlóval, Vári Attilával, bár néha esztendeig sem látjuk egymást. Jó jel viszont, hogy mindig ott tudjuk folytatni a beszélgetést, ahol tegnap, tavaly vagy néhány esztendeje abbahagytuk.

– *És milyen kapcsolataid alakultak ki az Erdélyen túli nemzedéktársakkal?*

– Ma már igen furcsán és hihetetlenül hangzik, ha elmondom, hogy huszonnyolc éves koromban jártam külföldön első ízben – s akkor sem Magyarországon. Vagy ha elmondom, hogy 1980-ban nagyszámú közönség előtt szerepeltem a közgazdasági egyetemen Budapesten, minek következtében tíz évig nem kaptam turista útlevelet Romániában. Egyszerűen megsemmisítették ezt az úti okmányt, mert egy nyilvánvalóan provokatív kérdésre a közgázon kikerültem az egyenes választ, ahelyett, hogy jó román hazafiként ordítva visszautasítottam volna a Ceaușescuért, különben hebehurgya vádat. Tudnivaló volt, hogy a főszereplő nem a román pártfőtítkárról, hanem K. L. Tíz év azért hosszú idő – sok minden történhetett volna másként.

Magyarországi nemzedéktársaim közül a Kilenckkel alakult ki kapcsolatom, barátságom, mindjárt a kezdet kezdetén, ami számomra a legtermészetesebb dolognak tűnt. Nem emlékszem már, melyikükkel találkoztam legelőször, ezért nem említek nevet, de egyszer megvilant egy olyan ötlet, hogy ki akarják adni a Tízek antológiáját, amelyben

én lehetnék a tizedik. Elszorult a szívem, nem tagadom, először az örömtől, aztán a dühtől, mert világos volt, hogy nemet kell mondanom az ajánlatra, hacsak nem akarom újrakezdeni a szilenciumomat meg a szekuritátéval zajló vidám találkozók. Kapcsolatunk azóta is baráti és önzetlen, bár meglehetősen ritkán találkozunk, én magam nem is vagyok csavargó típus, és hát a világ is forog. Nehezebben mozgunk, unokákra áll a szemünk, elvégzendő munkákra, meg hát a szőlőskertünket, borospincénket, félhomályos szőlőlugasunkat sem tudjuk magunkkal cipelni – ezek nélkül viszont mit ér az egész?! Szép. Nem?

– *Bírálóid mind kiemelték lírai világlátásod és hanghordozásod komplexitását. „A kassági szabaders áradó lendülete, az illyési aforisztikus tömörség, a népköltészet dalos keresetlensége és balladás homálya” együtt érvényesül a szövegrajzítások, parafrázisok, reminiscenciák többértelműségével, anélkül, hogy az erkölcsi üzenet egysége tarkaságba váltana át – ahogyan Márkus Béla fejtegette. A „formák rendkívüli változatosága” révén „a székely balladák, a szülőföld egyszerű és kemény erkölcsű parancsai” „az avantgarde eleven, nézőpontváltó elveivel” is szövetkezni tudnak – elemezte Görömbei András. Az „avantgarde és a modern népiesség, a szimbolizmus és a klasszicista tárgyiasság”, s leginkább talán a „hagyományos szóképekről lemondó tárgyi-aszszociatív, itt-ott a konstruktivizmusra emlékeztető” beszédmód motivikus többrétegűsége telíti verseidet – taglalta Cs. Gyimesi Éva. S akkor ehhez a nagyívű kibontakozáshoz járultak hozzá visszhangos*

prózaírói sikereid: novelláid, illetve Kék farkasok című regényed a hetvenes évek elején. Igazi epikai remeklés ez: igazságkeresés és lelkiismeret-vizsgálat, vérbeli nemzedéki számvetés és hiteles láttelet a rossz közérzetről, az illúzióvesztett, kallódó értelmiségi fiatalság csalódottságáról, tehetetlenségérzetéről, meg az ötvenes évek romániai diktatúrájáról, a kisémbri szenvedés fejlethetetlen létdrámáiról (merthogy a feledés „aljasság” a főhős által közvetített üzenet szerint); „balladai optikája” (Szokolczay Lajos), szubjektív, látomásos, de valóságfelidéző ereje is afféle korabeli „kultuszkönyvvé” avatta. Visszatekintve miben látod műved mai érvényességét, jelentőségét?

– Méltatóim vagy bírálóim megállapításait sohasem kommentáltam nyílt színen. Nem az én dolgom. Él-

Benczédi Sándor szobra (1971)

celődni azonban a számlájukra igen kedvemre való és nemes szórakozás. Hogy érvényesek – vagy uram bocsá, jelentősek –, ahogy te mon-

dod: a műveim, arról úgyszintén nem az én tisztem beszélni. Arra tagadhatatlanul büszke vagyok, hogy a *Kék farkasok* négy kiadást ért meg eddig, románul is megjelent, de rossz szót még nem olvastam róla. Én ugyan nem merem újraolvasni, de egy oka lehet annak – talán –, hogy harminc év után is akadt kiadó, aki értelmét látta újra megjelentetni a könyvet, s olvasó is akadt, aki elolvasta – szóval mindennek egy oka lehet, nevezetesen az, hogy a szerző nem hazudott benne. Kissé körülményes lett a mondat, de ilyesmit nehéz csak úgy kimondani. Viszont minden a legnagyobb rendben van, mert ha egyszer valóban módomban állna igazi házat építeni, annak a mestergerendáján ez állna: Házamban a házugságnak becsülete nincsen.

– *A vers és a próza közötti határátjárásaidat sokan emlegették; a versalkatot megújító leleményeidre mindenki felfigyelt, s polémiákat folytattak róluk. Egy alanyi költő számára nem dicsőség, ha epikusként dicsérik – mondta Láng Gusztáv –, de meg kell tenni, ha az a költő „epikusnak tartott eszközökkel gazdagította versírásunkat”. Mindezt vitatva K. Jakab Antal az esztétikai újdonságokat a líraiság autochtóniájából vezette le. Aztán Mózes Attila pontosan rámutatott, hogy „a próza folyamat, a költészet állapot, melyben egyidejűleg élnek volt-események hangulatai, ám ezek a hangulatok nem áznak szét önmagukban, hanem külön világgá szerveződnek; ebben a világban nincs időbeli egymásutánosság, jól-lehet tartalmazza a Király László-i prózában már kiteljesített valóságelemeket”. És Nicolae Balotă is így nyilatkozott: Király László „a poétikum fáradhatatlan*

megújítására való törekvése közben a próza stíluselemeihez folyamodik”. Érdekesek-e neked az ilyesféle elméleti szempontok? Mi dönti el, hogy mikor melyik műfaj vagy műnem válik fontosabbá? És most, hogy új kiadásban és új reprezentatív gyűjteményes kötetekben sorra jelenik meg életműved java, a nyilván jóleső rátekintés során mely eredményeidet, teljesítményedet tartod a legtöbbre?

– Jelezném, hogy azok közé az írók közé tartozom, akik olvasni is szeretnek. Bár érdekesnek tartom az írott művek értelmezésénél az elméleti szempontok szerinti észrevételeket is, én magam olvasáskor és értelmezéskor nem szoktam efféle segédeszközökhöz folyamodni. Különösképpen idegenkedem a kívülről hozott szempontoktól. Tisztelem az elméletet, s józan eszem szerint hozok ítéletet, ha kell. Minden mű – ha jó – saját törvényeket rejt magában, s ezeket meglesni és netán cso-

dálni: ez az én olvasói gyönyörűségem. Kérdésed második részéhez: eddigi verseskönyveim közül legközelebb hozzám kettő áll: Az elfelejtett hadsereg és az Amikor pipacsok voltatok. Kissé kikacsintok a képből és bevallom: máig sem értem, s ezzel nem vagyok egyedül, hogy 1978-ban és 1982-ben Romániában miként jelenhetett meg ez a két könyv. És mindkettő díjat is kapott. Talán lanyhult az elvtársak figyelme; de ehhez hozzá kell fűznöm: aki nem élt itt és akkor, az – önhibáján kívül – sohasem értheti azt, ami velünk történt.

– S bár Elek Tibor – aki elbeszéléseidnek újabban komoly figyelmet szentelt – unszolna, hogy még nem késő prózairói pályád folytatása, mégis, miért hagyta ezt lényegében abba?

– Nem hagytam abba. Sókert című könyvemből eddig körülbelül száz oldal készült el, és nem tekintem végleg félbehagyott munkának.

– Ami aztán a posztmodern szövegjáték és szerepalakító stílusimitáció jellegzetességévé vált (Baka Istvántól Kovács András Ferencig) – a fiktív költői alakmást teremtő maszkköltés –, azt te „régimesterek” (Heltai, Tinódi, Szenczi Molnár, Petőfi, Juhász Gyula és más szellemóriások) átvetítő megidézésével hamar elkezdted, s jutottál „Henrik király”-tól „azték imádság”-ig. A képzeletbeli („álmodott”) orosz költő jelensége, az Al. Nyezvanov-ötlet (és Csiki László amerikai Al. New-ja) játékként és együtt született; de az elképzelt poéta léte, lényege, tényleges kisugárzása valódi (s többek között oroszból vagy románból készült) műfordításaid munkálatait érzelmileg és nyelvilleg vajon befolyásolta-e?

– A Nyezvanov-legenda szükségéből született. Sosem voltam hajlandó elismerni semmilyen cenzor fennhatóságát, s azt sem, hogy egy cenzor percig is okosabb vagy dörzsöltebb

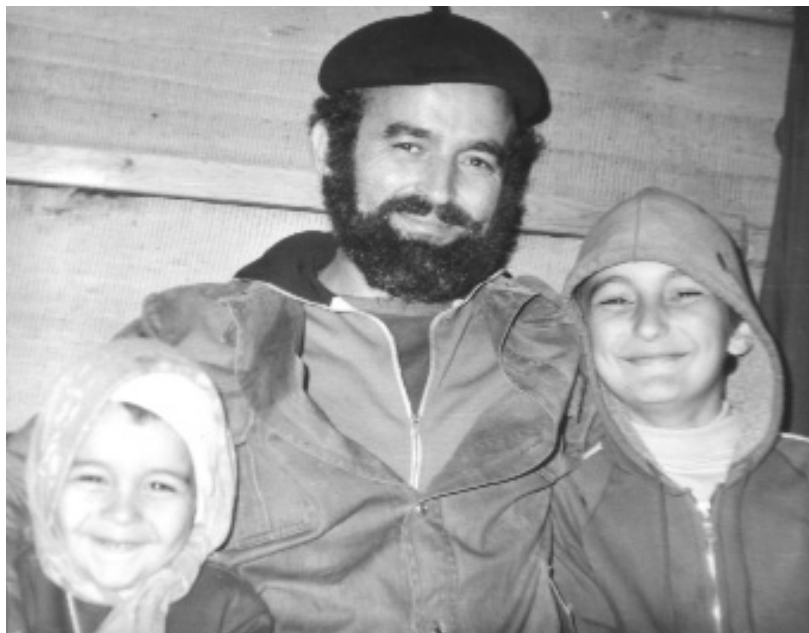
Törös Gábor szobrászművész kiállításának megnyitója a Korunk szerkesztőségében (nyolcvanas évek)

Pásztor János színművész, Király László, Kántor Lajos, Törös Gábor

lehet, mint én – mármint az irodalom területén. Az Al. Nyezvanov-verseket nemcsak a cenzorok hitték valóban orosz verseknek (azok fordításainak), hanem kedvenc egyetemi oroszirodalom-tanáraim közül is némelyek. Volt közöttük, aki bevallotta, hogy több orosz irodalmi lexikont végiglapozott, ám ilyen nevű költőt nem talált azokban. Nyezvanov léte nem költői szerepjáték, különösképpen nem játék: sok mindent mondattam el ezzel a poétával, amiről a saját nevem alatt egyetlen szót sem közölhettem volna. Valódi műfordításaimhoz a Nyezvanov-legendának nincs köze.

– *A nyelv, az anyanyelv, a kultúra féltése minden „történelmi elégiádon”, „történelembölcseleti meditációdon” (Pomogáts Béla) átsüt. „Egyetlen óvóm, / egyetlen nem árulóm, / egyetlen kétélű fegyverem (...) Fogyó életem – / éneke”; „Ó, halljátok-e az éneket, szeretteim, / a nyelvet, mely csoda mégis, és megmenthet / bennünket, hinnünk kell fegyvereiben (...) És énekelni fogunk egyszer, én tudom, / énekelni fogunk, mindenk ellenére” – hirdetted egykor (s nemrég is, hogy „egy nemzet nyelve azé, aki él vele”). Meg a helytállás himnuszát: „legyek élő kariatida / tartani a tömböket holtomiglan / míg kövé nem válok magam is”. És ez az erkölcsiség, minden kiábrándulásod dacára, máig átítatja minden sorodat. Egy rólad szóló kiváló újabb pályakép – a Papp Endréné – alaptézisként le is szögezi, hogy bár határhelyzeteket mutatsz meg, egyensúlyozó szándékod sze-*

rint soha nem mondasz le a morális értékről, az etikai veretességről: a költő a „dialogizáló nyelvi magatartás, a reflexív többszólamúság, a heterogén stilizáció mellett megőrzi szemléletének korábbi fontos ele-

Balról: Király Zoltán, Király László, Király Farkas (Katona Éva felvétele)

meit: a művészi szembeszegülés ethoszát, a szenvedés stilizálását, a képes beszédet, a sorsjelképiséget és versei etikai idealizmusát”; s „az etikai vetületet az esztétikai minőség nélkülözhetetlen összetevőjének tartja”. Lehet-e tehát még („csúf-históriák” évadán) a költőnek feladata a puszta szövegművön kívül, vagy akár a szövegvilágban elválalva? Segítenél-e ars poéticád megközelítéséhez egy ilyen beszélgetésben is? Mivelhogy egy másikban (Erdélyi Erzsébettel és Nobel Ivánnal) már ki is jelentetted: „emléketnék a wittgensteini észrevételre: etika és esztétika ugyanegy dolog”. Miközben váltig állítottad, hogy nincs és nem is volt ars poeticád: kíváncsiságod és változékonyságod nem tűrte az előre kidolgozott szabályrendszereket.

– Megismétlem: nincs ars poeticám. Saját, jól bevált, legbelsőbb dogmáktól is mentes vagyok. Azt

sem szeretném, ha egyik könyvem hasonlítana a másikra. A költészet dolgaiban a messzemenő nyitottságot kedvelem. Az erkölcs dolgaiban nem. Szóltam róla, hogy építeni szeretek – mint mondjuk Makovecz –, és semmi örömem nem lelem a rombolásban. Mit tegyek, szeretem például a forradalmi indulókat, az igazságot, az oroszosokat, melyek szomorúak és elkeseredettek, de nem bírom bár még szenttelenül sem hallgatni azt, hogy *Nagy munka vár ma tirátok, Állnak még a paloták.* Akkor sem, ha tudom, hogy mindez

szimbolikus, jelképes, virágnyelven szóló. Kedvelem az egyensúlyt és a szimmetriát, mert erő sugárzik belőle, s ha már úgy döntöttem, hogy végig szándékszom menni egy magam választotta úton, nem azzal foglalkozom, hogy miként szabadulhatnék meg az egyensúlytól. Ami a „puszta szövegművet” illeti: nem az én területem, nem az én világom. Ragyogó technikai megoldásokat láthatunk ugyan, ám én Teller Ede „pártján” állok, aki azt mondta: Valóban elképesztő csoda, hogy egyikünk belebeszél egy kagylóba, s a másik tízezer kilométerrel odább hallja ezt, ámde mi ez ahhoz képest, hogy ülünk egymással szemben és mondok valamit, te meg tökéletesen érted. Öreg „róka” vagyok, és nincs szándékomban lemondani egyetlen képességemről sem – a világos beszédéről különösen nem –, amelyik évezredek óta kiválóan szolgál engem. Nem sze-

retném elszórni azokat a fegyvereimet, melyek birtokában eddig még nem kellett vereséget szenvednem. A wittgensteini észrevételhez annyit: nem axiómának tartom, hanem figyelmeztetésnek.

– *Miképpen élted át, mit jelentett számodra a '89-es fordulat? Milyenek érzed mai helyzetünket? Mi a véleményed – ha van – az irodalmi csatározásokról, az irányzatok harcáról?*

– Engedélyt kérek, hogy ebbe a kérdésbe most ne bonyolódjak bele. Ezt nem lenne tisztességes, és lehetetlen is, ilyen terjedelemben elintézni. Amikor Ceaușescu menekülni próbált, térdre estem és káromkodtam, mert azt hittem, nem kerülöm el a szív-

rohamot. Első magyarországi látogatóm meg azt kérdezte 1990-ben: – És mi fog itt változni szerinted? – A válaszom így hangzott: – Ami eddig piros volt, ezután kék lesz.

A „mai helyzetünkről” – ahogyan fogalmazol –, dilettánsként nem nyilatkozhatom. Bármit mondanék is, mire ez a beszélgetés napvilágot lát, a mai helyzet egészen más lesz.

Az irodalmi csatározásokról szóló kérdéshez segítségül hívom Erasmus mestert. Az állandóan dülő vallásháborúk idején berontott a nagy humanista írókamrájába egy hadvezér, talán Zwingli, talpig véresen, és azt ordította: – Mindenki ontja a vérét az ügy érdekében, te meg itt sunyítasz! Gyáva vagy! – Erasmus mester azt mondta: – Ez igen nagy sértés lehetne, ha én svájci zsoldos volnék. De író vagyok, és be kell fejeznem a munkámat.

– *Négy évtizedes lapszerkesztői munkádnak vannak-e összegezhető tanulságai? És milyen a viszonyod a fiatalokkal?*

– Összegző tanulságaim nincsenek. Annyival azért tartozom a bajtársaimnak, az Utunknak, majd a Helikonnak, hogy elmondjam: jobb munkahelyet ebben az országban, ebben a korban, nem tudtam volna

Fekete Vincével a Liteában (1995. december)

elképzelni magamnak. Itt hagytak engem dolgozni, nem kényszerítettek rá semmire, s ha támasztottak is ilyen-olyan elvárásokat velem szemben, mindig tudták, hogy mi az, amire engem még próbálkozásképp sem érdemes megkérni. Tiszteletben tartották a szuverenitásomat, én pedig ezt igyekeztem jó munkával viszonzni. Ennyi volt a titka annak, hogy negyven évig eszembe sem jutott munkahelyet változtatni, holott bőven lett volna rá alkalom.

A fiatalokhoz való viszonyom pedig ragyogó – és még a szájam szélét sem húzom el, amikor ezt mondom. Csak szemenszedett szerénységből nem sorolom fel azok nevét a pillanatnyilag igen erős erdélyi költői gárdából, akik először az én szerkesztői asztalomhoz ültek le kéziratukat megbeszélni. Úgy

gondolom, nem jártak rosszul, s nem hiszem, hogy találnál ma Erdély-szerte olyan valamirevaló költőt, aki azt mondaná, hogy Kirájlaci pedig megpróbálta elgáncsolni őt. Ha megengeded: erre is szeretnék büszke lenni.

– *Két költőfiad – Farkas és Zoltán – máris nevet szerzett magának. Nevelted-e őket arra, hogy irodalommal foglalkozzanak? És miként fér meg ennyi költő egy családban?*

– Fiaimat – vessetek követ rám! – egyáltalán nem neveltem, csak bíztam bennük. Pontosan tudták, mi a vélemény a lakás ajtaján belül a kinti dogokról, ismerték a hozzánk titokban látogató külföldi

barátainkat, nem volt sugdolózás és fölös titkolózás a családban, s ők döntötték el, mindebből mit „visznek ki” az utcára. Szót sem kellett vesztegetnünk arra, hogy kik vagyunk és hová tartozunk. Azt gondoltam: egyetlen dolgot adhatok nekik ebben az Istentől szó szerint elhagyott világban: szabadságot, pontosabban a hitet abban, hogy *van joguk, hogy van lehetőségük* szabadnak lenni, s hogy ez rajtuk múlik.

Nem tudom, hogyan és mikor lettek költők. Ami a birtokukban van, nem ajándékként kapták – ha csak nem Istentől. Különbem sem szoktunk egymás verseiről értekezni, amikor – sosem elég gyakran – találkozunk. Nem vagyunk okosak – csak tudjuk, amit tudunk.

Bertha Zoltán